

Fa 40 anys del bombardeig de Gernika

Durant aquestes darreres setmanes, en els diaris s'han multiplicat les notícies sobre *Gernika*, el famós quadre de Picasso. Notícies d'antuvi, sobre el destí de l'obra i sobre qui en podia o n'havia de disposar: notícies, després, sobre la seva possible pròxima exhibició a París, en el Centre Beaubourg; notícies, finalment, que la població de Gernika demana que el quadre li sigui lliurat. I, com diu una famosa rèplica teatral, aquesta és la qüestió, la gran qüestió.

Sempre s'ha dit i repetit que el quadre havia de «tornar» a Espanya, sense precisar res més. Tornar, en aquest cas, vol dir venir-hi definitivament perquè, que jo sàpiga, *Gernika* no ha estat mai en l'àmbit de l'estat espanyol, si no es considera que el Pavelló Espanyol de l'Exposició Internacional de París del 1937 era ja, jurídicament, terra hispànica.

Si bé tothom, o gairebé tothom, ha estat d'acord sobre el seu «retorn», o el seu lliurament ningú, fins ara, no s'ha preocupat per precisar qui n'havia de ser el dipositari. Potser no és ben exacte de dir que ningú. Un instint secular, una deformació atàvica, deguda als tres segles de centralisme i absolutisme han fet que alguns traduïssin automàticament aquest retorn a Espanya per un «retorn» a Madrid. Persones que es diuen —i segurament es creuen— liberals, han reclamat per a la capital de l'Estat espanyol la custòdia del famós quadre, sense adonar-se que, amb aquest gest, perpetuaven el pitjor dels mals que hem patit i que entre tots tractem de rectificar, que és l'autoritarisme unitari i antidemocràtic. Estem tan avesats al vassallatge i a la subordinació, i d'altres al despotisme, que molts, pel que es veu, ni s'havien plantejat el problema que, per a ser demòcrates de veres, calia abdicar de certes prerrogatives i de certs reflexos totalitaris, per no dir un altre mot. Perquè: ¿qui mai ha dit on havia d'anar a raure *Gernika*?

Diguem, d'entrada, que només hi ha una possible solució irrefutable i irreversible, que tots hauríem d'acatar, si existís: la que podria emanar d'una precisió signada amb puny i lletra del mateix Picasso. No crec que davant d'un document així ningú s'atrevisi a objectar res. Però aquest document, que jo sàpiga, no existeix. El que sí existeixen són dos contractes de Picasso amb el Museu d'Art Modern de Nova York. En el primer, segons sembla, Picasso llegava *Gernika* a la República Espanyola. En el segon, molt més recent, el Museu d'Art Modern de Nova York es compromet a entregar *Gernika* a Espanya «el dia que les llibertats públiques siguin restablertes».

Picasso, que no va desmentir mai la seva fe republicana, però que no va deixar de ser mai clarivident, s'adonà que la primera fórmula potser bloquejaria per sempre el quadre i que ell mateix n'impossibilitaria el «retorn».

Aquests dos contractes equivalen, per a nosaltres, a dos testaments, amb el mateix valor jurídic d'aquests: o sia, que el darrer anul·la els anteriors. Contra aquesta decisió, contra aquest contracte, només podria oposar-s'hi, ara, una pretensió de propietat republicana. Aquest punt de vista parteix del fet que l'obra fou encarregada pel govern de la República a Picasso i que aquest fins i tot n'havia cobrat certes quantitats simbòliques.

Josep Renau afirma haver fet aquests lliuraments. No sembla que n'existeixi cap prova documental. Però, encara que el volguéssim creure, com hi estem inclinats, i encara que els rebuts d'aquestes quantitats existissin, era el govern de la República, si tanmateix considerava que el quadre li pertanyia, qui havia d'haver fet, des de fa molt de temps, les gestions i les reclamacions pertinents. Per què no les va fer? I, sobretot, ¿per què del 1938 al 1973, va deixar que el quadre anés i tornés de Nova York a París i que Picasso s'entengués directament amb el museu americà i en disposés com d'un bé propi, sense intervenir ni reclamar els seus drets? Ja sé que la situació no era fàcil, precisament perquè Picasso era un fervent republicà. ¿Va substituir, l'autoritat moral d'aquest, l'autoritat material del govern de la República? És ben possible. Com és possible que els homes de la República en exili no gosessin, o no volguessin, enfrontar-se amb Picasso a propòsit del seu quadre, després que ell els havia ajudat tant... Sigui com sigui, aquesta actitud significava un reconeixement, *de facto*, dels drets de Picasso sobre *Gernika*. Ara, després de la mort del pintor, em sembla que aquesta reclamació manca de pes.

Val la pena de recordar, de passada, que el mateix Pavelló Espanyol també hi havia *La Montserrat*, de Juli González, la font de mercuri de Calder, una gran escultura de Picasso, el *Pagès* de Miró, i que totes aquestes obres, excepte la de Miró, que no sabem on ha passat, tornaren a llurs autors.

Dit això, el problema del destí definitiu de *Gernika* resta posat i, amb monarquia o República o amb el règim que sigui, el plantejament continuaria idèntic. El segon contracte de Picasso amb el Museu d'Art Modern de Nova York, crec que cal interpretar-lo com una voluntat seva que el quadre entri a Espanya. Però, on?

A falta de precisions majors, no puc fer altra cosa que aportar el meu testimoniatge sobre aquest punt, relatant del tot fidedignament la breu conversa que, a propòsit d'això vaig tenir un dia amb ell.

Fou el 22 d'abril del 1964, el dia que li vaig dur el meu llibre *Doble assaig sobre Picasso*. Vaig telefonar el dia 21, des de Cana, amb l'esperança de ser rebut aquella tarda mateix, però em fou dit que hi anés l'endemà (de fet, el dia 21 és el del meu aniversari i jo, secretament, volia celebrar-lo de la millor manera que em semblava poder celebrar-lo).

Poc després de lliurar a Picasso el meu llibre vaig dir-li, amb una franquesa i una promptitud que només havia gosat tenir en una altra ocasió: —Voldria parlar-li d'una cosa—

I, amb el mateix to directe que havia emprat la vegada precedent va respondre'm. —Digui— tot mirant-me molt de cara i comprenent que anava a dir-li alguna cosa molt delicada o escabrosa.

—*Ja sap que hi ha estats que tenen lleis segons les quals un objecte deixat o dipositat en llur territori passa a ser propietat de l'estat al cap de vint, trenta o quaranta anys. Ara bé: Gernika fa una pila d'anys que és al Museu d'Art Modern de Nova York. ¿No*

podria ser que, en virtut d'aquelles lleis, els Estats Units fessin valer algun dia els seus drets i diguessin que el quadre els pertany?

La resposta de Picasso va ser simple i directa com ho havia estat l'altra vegada que jo havia gosat parlar-li així:

—No ho crec. Però ho faré mirar una altra vegada. I li agraeixo que m'ho hagi dit.

I jo, que sóc un tímid, i que professava i professo un immens respecte per Picasso, vaig aventurar-me encara a dir-li.

—I, on ha d'anar Gernika? Per què no a Gernika mateix?

Les meves dues preguntes foren gairebé consecutives. Durant el breu lapse de temps que hi hagué entre l'una i l'altra. Picasso no va dir res. Després de formulada la segona, em mirà de reüll, amb una mirada endevinadora i penetrant, que donava a entendre que no se li escapava cap de les dimensions de la meva pregunta, una mirada que durà uns instants intensíssims —infinit— i amb la qual em despullava, com si em digués: Sí, és clar, és un català que tira l'aigua, indirectament, cap al seu molí... Però no va dir res ni jo vaig tornar-li a dir mai més res sobre aquest tema. L'advertiment que em semblava pertinent de fer-li ja l'havia fet, i la suggestió que desitjava formular-li també.

Ara que el destí definitiu de *Gernika* pot plantejar-se el dia menys pensat, em sembla — si és que Picasso, com he dit abans, no ha deixat cap disposició precisa— que la reclamació que acaba de fer la població de Gernika és del tot justa i prioritària. Si no fos així, els catalans, i concretament Barcelona, tindriem dret a reclamar el quadre, perquè, al cap i a la fi, Barcelona és la ciutat que Picasso considerava com a pròpia i la que va demostrar estimar més, amb les seves donacions. Precisament, una d'aquestes donacions, la de *Les Menines*, ens indica el caràcter i la naturalesa d'aquest home excepcional i la seva manera de procedir. Picasso no podia suportar la injustícia, i qui no tingui això ben present s'errarà en els càlculs que pugui fer a propòsit seu. Com que Picasso sabia l'estat de postració del nostre país i les injustícies que el franquisme havia comès amb nosaltres, va voler compensar, en la mesura de les seves possibilitats, el desequilibri de les balances. I per això, com que a Madrid ja tenen *Les Menines* de Velázquez, ell va voler que les seves fossin per a Barcelona. I jo crec que està del tot en aquest esperit, de voler restituir l'equilibri per una injustícia comesa, fer dipositaris del *Gernika* la població de Guernika. És més, m'atreviria a dir que si algú ha d'abonar aquesta iniciativa no són els bascos o els catalans, sinó la gent del centre de la Meseta, per a demostrar-nos d'una vegada que desaproven aquell acte vandàlic, que es dessolidaritzen d'aquella gesta criminal.

Josep Palau i Fabre

Avui, 6 de maig del 1977

Gernika

Era dia de mercat. Els infants jugaven a guerra. Les dones triaven les verdures, els ous, l'aviram, les patates. El repertori era una mica limitat, perquè era temps de guerra. Era dia de mercat.

Dos quarts de cinc de la tarda. Els infants jugaven a guerra quan de sobte, del cel, d'on vénen, diuen, els àngels i els ocells, queia un xàfec de foc, el cel era l'infern, l'ordre s'havia capgirat.

Tres hores com una eternitat i aquell joc s'extingia. Els infants ja no jugaven a guerra: la guerra els havia exterminat. Ara tothom pensava igual, perquè tots els cadàvers pensen el mateix. I així començava la gran uniformitat.

Mil sis-cents cinquanta quatre morts i vuit-cents vuitanta-nou ferits. Quina gesta, senyors, quina gesta! Que el món prengui model, ja sap el que l'espera. ¿No habitaven els Andes, els còndors? ¿Per què escullen aquestes contrades?

I l'arbre allí, al bell mig, també nafrat, però dempeus. —I encara no ressuscitat.

Josep Palau i Fabre